

TEK PARTİ DÖNEMİNDE MUHALEFET ALGISI: SERBEST CUMHURİYET FIRKASI HAREKETİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Çiğdem ERDEM*

Öz:

Bu çalışma, 1930 yılında kurulup, aynı yıl içinde kapanan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) özelinde, tek parti yönetiminin muhalefet olgusuna yaklaşımını analiz etmeyi amaçlamaktadır. SCF, 1930 yılı içinde kurulan tek muhalefet partisi değildir. Ancak diğer partilerin hiç birisi SCF kadar etkili olmamış, kitle desteği görmemiş ve bu bakımdan siyasi iktidarı zorlamamıştır. Bu sebeple tek parti döneminin 1930'lu yıllardaki muhalefet partisi algısının ortaya konması için SCF hareketinin incelenmesi gerekir.

SCF bizzat siyasi iktidar tarafından kurdurulup, yine siyasi iktidar tarafından kapatılan oldukça kısa ömürlü bir siyasi partidir. Çalışmanın kapsamı, 99 gün siyasi faaliyette bulunan SCF'nin kuruluşu, muhalefeti ve kapanması üzerine odaklanmıştır. İlk bakışta SCF'nin kısa bir tarihi gibi görünen bu çalışmada, söz konusu tarihsel gelişim içerisinde tek parti yönetiminin muhalefet algısını ortaya koyacak izler aranmıştır.

Çalışmanın temel bulgularından bir tanesi, siyasi iktidarın çerçevesini kendisinin belirlediği bir muhalefet partisi profili üzerinden SCF'yi kurdurduğudur. Bu profile göre tek parti yönetiminin bir muhalefet partisinden beklentisi ılımlı ve kontrollü bir muhalefet aracılığıyla, sistemin işleyişinden kaynaklanan sorunların giderilmesinde CHF'ye yardımcı olmasıdır. SCF, tek parti yönetimine tepkilerin odağında, kurulduğu andan itibaren kitlelerin ilgisini çekerek gerçek anlamda bir muhalefet partisi konumuna doğru ilerlediği andan itibaren, söz konusu profilin dışına çıkmaya başlamıştır. Çalışmanın ikinci temel bulgusu, siyasi iktidarın muhalefet partisi profilinin dışına çıkan siyasi partiyi algılayış biçimine yöneliktir. SCF siyasi iktidarın beklemediği bu türden bir gelişme seyrine girmesi sonucunda kapatılmıştır.

Çalışma hatıratlar ve döneme ilişkin kaynaklar kullanılmak suretiyle literatür taraması ile incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tek Parti Dönemi, CHF, SCF, İlimli ve kontrollü muhalefet,

* Dr., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, csekmen@gazi.edu.tr

PERCEPTION OF OPPOSITION IN THE SINGLE-PARTY ERA: A STUDY ON THE MOVEMENT OF FREE REPUBLICAN PARTY

Abstract:

This study aims to analyze the approach of single-party system to the phenomenon of opposition in terms of the Free Republican Party (SCF), which was founded in 1930 and closed in the same year. SCF is not the only opposition party that was founded in the year 1930. However, none of the other parties were as effective as SCF, received mass support and thus obligated the political power. Therefore, in order to set forth the perception of opposition party of the single-party era in 1930s, it is required to examine the SCF movement.

SCF is a political party, which was made to be founded by the political power itself and closed by again the political power, with a very short life. The scope of the study focused on the establishment of SCF, its opposition and closing after 99-days of political activities. In the study, which seems as a brief history of SCF at the first glance, traces to put forth the perception of opposition for the single-party rule within the aforesaid historical development.

One of the main findings of the study is that the political power made SCF to be founded over an opposition party profile, the frames of which were determined by the political power itself. According to this profile, the expectation of a single party rule from an opposition party is that it should help CHF in eliminating the problems arising from the operation of the system, through a moderate and controlled opposition. SCF, from the moment it was established in the middle of reactions to the single-party rule, advanced towards the position of an opposition party in the real sense by taking the attention of masses and started to digress the aforesaid profile. The second finding of the study is oriented to the way of perceiving the political party, which stepped out of the perception profile of an opposition-party by the political power. SCF was closed as a result of another development, which the political power did not expect.

The study was analyzed through literature reviews by using the memoirs and resources regarding the era.

Keywords: Single-Party Period, CHF, SCF, Moderate and controlled opposition

GİRİŞ

1930 yılında siyasi faaliyetlerine başlayan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası'dan (1924) sonra kurulan ilk, tek partili dönemin ise ikinci muhalefet partisi olmuştur. 1930 yılında kurulan tek muhalefet partisi SCF değildir. SCF dışında, Adana'da kurulan Ahali Cumhuriyet Fırkası bölgesel bir girişim olarak kalmış, kurulduktan dört ay sonra Bakanlar Kurulu kararınca kapatılmıştır. Edirne'de kurulmak istenen

Türkiye Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi'nin ise, sosyalist bir düzen kurmak istediği gerekçesi ile sakıncalı bulunarak, kurulmasına izin verilmemiştir(Kili, 1998: 111). Kurulan bu partilerin hiçbirisi, kitleleri SCF kadar peşinden sürükleyememiş, meclise girememiş, seçimlere katılamamış, kısacası tek parti iktidarını zorlamamıştır. Zaten SCF'nin kapatılmasının ardından, Ahali Cumhuriyet Fırkası da kapatılmış ve 1945 yılına kadar, CHF dışında bir başka partinin varlığına de facto ve de jure olarak izin verilmemiştir. Dolayısıyla, 1930'dan itibaren, tek parti döneminde muhalefet algısının ortaya konulması için, esas olarak SCF deneyiminin incelenmesi gerekir.

SCF, Cumhuriyet tarihinin ömrü kısa ancak kısa ömrüne kıyasla etkisi büyük siyasi partilerindedir. SCF ile ilgili gelişmelerin, SCF hareketi olarak nitelendirilmesi de bu yüzdendir. 1930 yılı Ağustos ayı (12Ağustos) ile Kasım ayı (17 Kasım) arasında toplam 99 gün siyasi faaliyette bulunmuş olan SCF, var olduğu süre boyunca CHF'nin de facto olarak tek parti konumuna son vermiştir. Yani SCF'nin kurulması ile birlikte siyasi sistem, kısa bir süre içinde olsa, tek partili görünümünden çıkmıştır.

Ancak çalışma içerisinde de inceleneceği üzere, ikinci bir siyasi partinin, muhalefet yapmak amacıyla kurulmasına rağmen, sistemin tek parti zihniyeti çerçevesinde işleyişinde bir değişiklik gözlenmemiştir. SCF'nin ortaya çıkış ve kapanış biçimi ve gerekçeleri de, bu savı doğrular görünmektedir. Bu noktada çok partili görünüm altında aslında halen daha bir tek parti yönetiminin geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın başlığı içerisinde, bu çok partili görünüme rağmen, "tek parti dönemi" ifadesinin kullanılmış olması, bu yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

"Tek Parti Döneminde Muhalefet Algısı: Serbest Cumhuriyet Fırkası Hareketi Üzerinden Bir İnceleme" başlıklı bu çalışma, aslında kuruluşu, gelişmesi ve kapanması bakımından SCF'nin kısa bir tarihidir. Ancak bu kısa tarih serimlemesi içerisinde, esas olarak siyasi iktidarın gözünden, muhalefet olgusunun nasıl algılandığı ortaya konmak istenmiştir. Bu bakımdan çalışma kapsamında, 1930 yılında bizzat siyasi iktidar tarafından kurdurulan ve kısa bir süre siyasi faaliyette bulunduktan sonra yine siyasi iktidar tarafından kapatılan SCF deneyimi üzerinden, siyasi iktidarın muhalefet partisi olgusuna yaklaşımının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın sorunsalı, fiili olarak tek parti yönetimi ve tek parti zihniyeti içerisinde, SCF hareketi özelinde, muhalefet olgusunun nasıl geliştiği üzerinedir.

Tek parti döneminde, siyasi iktidarın muhalefet partisi algısını iki boyutta incelemek mümkündür: Birincisi bir muhalefet partisinin ne şekilde kurgulandığı, ikincisi ise bu kurgunun dışına çıkan bir muhalefet partisinin nasıl algılandığıdır. Dolayısıyla çalışma, tek parti ve muhalefet konularının incelendiği kısa teorik çerçevenin ardından, asıl olarak iki temel bölüm

çerçevesinde incelenmiştir. Birinci bölümde, siyasi iktidarın muhalefet kurgusunu analiz edebilmek amacıyla, SCF'nin kuruluş amacı, kuruluş biçimi ve siyasi iktidarın SCF'den beklentilerinin neler olduğu üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise, muhalefet partisi kurgusunun dışına çıkan partinin, siyasi iktidar tarafından nasıl algılandığını analiz edebilmek amacıyla SCF'nin gelişmesi ve kapanması incelenmiştir.

Çalışmada hatıratlar, SCF programı, dönemle ilgili temel kaynaklar, literatür taraması kapsamında değerlendirilmiştir.

I)TEK PARTİ VE MUHALEFET

Bu çalışma asıl olarak Türkiye'de tek parti yönetiminin SCF özelinde muhalefet algısının analizi üzerine odaklandığından, bu bölümde, söz konusu analize teorik bir çerçeve oluşturması bakımından, kısaca “tek parti” ve tek parti yönetimlerinde “muhalefet” kavramları üzerinde durulacaktır.

20. yüzyıl, tek parti yönetimlerinin dünya çapında yaygınlık kazandığı bir dönemdir. Çarlık Rusyası'nın yıkılmasının ardından kurulan SSCB'deki komünist tek parti, tek parti yönetimlerinin önde gelen örnekleri arasında yer almıştır. Bunun dışında 1929 Büyük Ekonomik Buhranı'nın ardından, ekonomik liberalizmin yanı sıra Batı kapitalizmiyle özdeşleştirilen siyasi liberalizmin de erozyona uğraması, Avrupa'da tek parti yönetimlerinin, ortaya çıkışında etkili olmuştur. Öte yandan, bağımsızlığını yeni kazanan pek çok Asya ve Afrika ülkesinde de tek parti sistemleri, her çeşidiyle ortaya çıkmıştır. Ancak yine 20. yüzyılda, tek parti sistemleri birer birer çökmüştür. Bununla birlikte günümüzde de, tek parti sistemlerinin halen daha geçerli olduğu ülkeler bulunmaktadır.

Tek parti kavramı, “politik ya da anayasal araçlar yoluyla”, “tek bir partinin diğer bütün partileri dışlayarak iktidarı tekelinde bulundurduğu siyasi sistemler ile çok sayıdaki parti arasında rekabete dayalı mücadeleyle karakterize edilen siyasi sistemleri birbirinden ayırt etmeye yardımcı olur”(Heywood, 2010; 333). Ancak burada tek parti sistemlerini, diğer parti sistemlerinden ayırt eden temel özellik, parti sayısı değil, “rekabete dayalı mücadele” vurgusudur. Çünkü parti sistemleri, “siyasal partiler arasındaki rekabet ve işbirliği olasılıkları” üzerinden ortaya çıkar(Özdemir, Atılğan, 2012: 213). Ayrıca tek parti sistemleri, fiilen ve hukuken tek bir partinin var olduğu “gerçek tek parti sistemleri”nden, birden fazla partinin söz konusu olduğu çoğulcu görünüm altındaki “karmaşık tek parti sistemleri”ne kadar çeşitlilik arz ederler.

Otoritarizm ve totalitarizm, özellikle gerçek anlamda tek parti sistemlerine eşlik eden yönetim biçimleri olarak adeta tek parti ile özdeşleşmiştir. Otoriter tek parti sistemleri, az gelişmiş ya da bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerde, siyasi bağımsızlığı sağlayan güç etrafında “yarı

askeri yarı bürokratik nitelik taşıyan partiler şeklinde” ortaya çıkmıştır(Erdem, 2012: 258). Bu tek parti sisteminin temel özelliği, totalitarizmde olduğu gibi, “işlenmiş ve yol gösterici bir ideolojiye değil, kendine özgü zihniyetlere” dayanmasıdır(Linz, 1984: 130). Burada bahsi geçen “kendine özgü zihniyet”, genellikle duruma ve şartlara uygun hareket biçimi anlamında, pragmatizmdir. Dolayısıyla da otoriter tek parti sistemleri, ideolojik bir tutarlılıktan çoğu zaman uzak olarak kurulmuşlardır. İçeriği, kurulduğu toplumsal dinamiklere bağlı olarak değişen bir seçkinler grubu tarafından yönetilen otoriter tek parti sistemleri, bu pragmatizmin bir uzantısı olarak, kapsayıcı “kendine has yeni bir evren kurma gibi bir düşünce” içerisinde değildir. “Ama bu, böyle bir ilgisinin hiç olmadığı anlamına kesinlikle gelmez”(Erdem, 2012: 258). Bu ilginin asıl olarak yoğunlaştığı tek parti sistemi totaliter tek parti sistemidir. Tıpkı otoriter tek parti sistemi gibi, gerçek anlamda bir tek parti sistemi olan totaliter tek parti sisteminde, tüm toplumu kapsayıcı bir ideolojinin yanı sıra “hesap verme durumunda olmayan” bir iktidar yapısı söz konusudur(Linz, 1984: 21).

Bütün gerçek tek parti sistemleri, “özünde merkezîyetçi ve monolitik bir karaktere sahiptir”(Öz, 1996: 23). Bu monolitik yapının devamını sağlayabilmek açısından, ister otoriter ister totaliter özellikler gösterebilir, “muhalefet” olgusu, tek parti yönetimleri açısından kelimenin gerçek anlamıyla “sıkıntı”lı bir duruma tekabül eder. Üstelik söz konusu muhalefetin bir parti şeklinde ortaya çıkması da şart değildir. Toplumsal anlamda, siyasi iktidara alternatif teşkil edebilecek bütün güç odakları, siyasi iktidar açısından bu sıkıntılı olgunun birer uğrağıdır.

Ancak buradan, tek parti yönetimlerinde muhalefet olgusunun hiçbir biçimde yer almadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Siyasi katılımı çağrıştıran muhalefet partisi, siyasi iktidarın meşruiyetini ve bu nedenle de devamlılığını sağladığı ölçüde ve sürece, makbul bir uğraktır. Bu bakımdan totaliter tek parti sistemlerinde, “asıl gayesi vatandaşa parti ve hükümetin iç ve dış siyasetini bir daha izah etmek olan” seçimler büyük önem taşır(Ataöv, 1960: 238). Seçimler “mevcut iktidar yapısını, iktidar partisini onaylayan, meşrulaştırmak amaçlı seçimlerdir”(Bayraktar Durgun, 2012: 182). Bu durum otoriter tek parti sistemleri için de geçerlidir.

Bu türden sistemlerinde var olan muhalefet partileri, ya “marjinalize” edilerek sistemin dışına atılırlar ya da “iktidarın ortağı” yapılarak, birer “destekçi”ye dönüştürülürler(Bayraktar Durgun, 2012: 184). Şu durumda ilke olarak gerçek anlamda muhalefet yaparak, siyasi iktidara alternatif konumuna yükselmenin, tek parti sistemlerinin ontolojisiyle bağdaşmadığı söylenebilir.

II) SCF’İN KURULUŞU

SCF’nin kuruluş gerekçelerinin, kuruluş biçiminin ve tek parti yönetiminin SCF’den beklentilerinin incelenmesi, siyasi iktidarın muhalefet

partisi algılaması analiz edebilmek adına önemlidir. Çünkü bütün bunlar, aynı zamanda siyasi iktidarın, “muhalafet partisi profili”nin sınırları ile örtüşmektedir.

A) Tek Parti Yönetimini İkinci Parti Kurmaya Yönelten Nedenler

SCF'nin neden, hangi ihtiyaca binaen kurdurulduğuna ilişkin farklı açıklamalar yapılabilir. Ancak bu açıklamalara geçmeden önce şunun belirtilmesi gerekir ki, SCF doğrudan Mustafa Kemal Atatürk'ün bir projesi olarak ortaya çıkmış ve şekillenmiştir. “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası örneğinin başarısızlığı ve 1925'ten bu yana uygulanan otoriter idare tarzı, yeni bir muhalafet partisinin doğuşu için gerekli siyasi ve psikolojik ortama müsait görünmemekteydi. İlk hareket yine şüphesiz Gazi Mustafa Kemal tarafından yapılabilirdi. Nitekim öyle de oldu”(Okyar, Seyitdanlıoğlu, 1999: 64). Dolayısıyla SCF neden kuruldu sorusunu, “Mustafa Kemal SCF'yi neden kurdu?” diye sormak daha doğru bir yaklaşım olabilir.

Mustafa Kemal'in daha SCF kurulmadan bir yıl kadar önce, bir “muhalafet” olgusunun gerekliliğinden bahisle, Cumhuriyet Halk Fırkası dışında bir partinin kurulması ya da başka bir alternatif olarak, parti içerisinde bir hizip oluşturulması üzerinde durduğu bilinmektedir(Okyar, Seyitdanlıoğlu, 1999: 64). İsmet İnönü'nün aldığı notlarda 20 Nisan 1930 tarihinde, yani SCF'nin kuruluşundan aşağı yukarı dört ay kadar önce, kendisiyle bu konuyu görüştüğüne dair ifadeler bulunmaktadır(İnönü, 2001: 148). Ancak Halk Fırkası içinde bir hizipleşme düşüncesine İsmet İnönü'nün olumsuz yaklaşması (Okyar, 1987: 15) ve daha ziyade Mustafa Kemal'in ayrı bir parti kurulması uygun görmesi neticesinde, SCF'nin kurulmasına karar verilmiştir.

SCF'nin kurdurulmasının hem iç hem de dış siyasete ilişkin gerekçeleri vardır. İç siyasete ilişkin gerekçeler daha baskın görünmekle birlikte, dış siyasete ilişkin gelişmelerin de göz ardı edilmemesi gerekir. Yeni kurulan cumhuriyetin tek partiyle yönetiliyor olmasının, otoriterizmi çağrıştıran olmasının verdiği rahatsızlık, tek parti yönetimini, ikinci bir siyasi partinin kurulmasına sevk eden dış nedenlerden birisi olarak değerlendirilmelidir.

Ali Fethi Okyar anılarında Mustafa Kemal'in bir muhalafet partisi kurulması gerekliliği üzerine kendisiyle konuşurken, ülkenin bir diktatörlük olarak algılanmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirdiğini anlatmıştır. Mustafa Kemal'e göre ülkenin genel görünümü, “aşağı yukarı bir *dictature* manzaresidir. Vakit bir meclis vardır, fakat dahil ve hariçte (Türkiye'ye) *dictateur* nazariyle” bakılmaktadır(Okyar, 1987: 14).

Gerçekten de bu dönemde tek parti yöneticileri üzerinde, genç cumhuriyetin otoriter görünüşüne ilişkin bir dış baskının varlığından bahsedilebilir. Batıyı model almış tek parti yöneticileri söylemlerinin aksine, mevcut siyasi yapı görüntü itibarıyla “bu modelle uyuşmayacak kadar otoriter” bir yapı arz etmektedir(Öz, 1996: 80). Türkiye'deki tek parti yönetimi

Avrupa’da, Sovyet rejimi ile karşılaştırılmaktadır(Okyar, Seyitdanlıoğlu, 1999: 64).

SCF’nin kurulması, bu yönüyle tek parti yönetimi tarafından ontolojik olarak bir prestij meselesi olarak algılanmıştır. SCF’nin kurulması aracılığıyla, Türkiye Cumhuriyeti’nin Batı’nın gelişmiş ülkeleriyle siyasi yönden eşit olduğu imajı yaratılmak istenmiştir. SCF’nin kuruluş gerekçelerinden biri olarak, ülkenin bu otoriter görünüşünden duyulan rahatsızlığı gösterenler, Fethi Bey’in yurt dışından Paris Büyükelçiliği’nden geliyor oluşunu da bu bakımdan manidar olduğunu söylemektedirler(Tunçay, 1999: 245).

Bu prestij algılamasının yanı sıra, Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu zorlukları da, SCF’nin kurulmasına ilişkin dış sebepler arasında göstermek mümkündür. Siyasi iktidar, SCF’nin kurulması suretiyle, “Batıya yönelik imaj değişikliği” yaratmaya çalışırken, bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalan borçların ödenmesi konusunda yaşanan sıkıntıları bertaraf etmek istemiş, bir taraftan da ekonomi için gereken yeni kaynakların önünü açmak istemiştir(Koçak, 2006: 624). Çünkü o tarihe kadar dışa açık bir ekonomi modelini takip eden ve dış ticaret dengesini bir türlü sağlayamamış olan Türkiye’nin, dış açıklarını kapatabilmek ve iç huzursuzlukları bastırabilmek için dış krediye ihtiyacı vardır. Bu şartlar altında, kurulacak bir muhalefet partisinin, ülkenin imajını düzeltmek suretiyle Avrupa’daki mali çevreler üzerinde olumlu bir etki yaratacağı ve böylelikle dış kredi ve yatırım sağlanmasının kolaylaşacağı düşünülmüştür(Ahmad, 1995: 88).

Bu görüşe ilişkin olarak şu çekincenin konulmasında fayda vardır. 1929 krizinin patlak verdiği bu zaman diliminde, Avrupa’nın değil yabancı ülkelere kredi aktarımında bulunması, kendisini toparlaması bile zor görünmektedir. Adına büyük dünya buhranı da denilen 1929 krizi büyük kapitalist merkezleri o denli derinden sarsmıştır ki, bu merkezlerin çevre ülkelere yardım etmesi söz konusu değildir. Ancak SCF’nin, krizden çok kısa bir süre sonra kurulduğu göz önünde bulundurulursa, tek parti yönetiminin krizin etkilerini henüz tam olarak tahmin edememiş olma ihtimali üzerinden, SCF’nin dış yardım bulabilmek amacıyla da kurulduğunu söylemek mümkün olabilir.

Bütün bu dış siyasete dair beklentilerin yanında, iç siyasete ilişkin gelişmeler ve geleceğe yönelik beklentiler, SCF’nin kurulmasında, dış siyasete oranla daha belirleyici olmuştur. Şöyle ki, 1924 yılında kurulan TpCF’nin çok geçmeden kapatılmasıyla birlikte CHF, ülke içerisinde tek parti olarak konumunu güçlendirmiştir. Alternatifsizliğin vermiş olduğu bir takım suüstimmaller, halk içerisinde hoşnutsuzluk yaratmıştır. “Cumhuriyet Halk Fırkası’nın ve bölgesel ve yerel temsilcilerinin otoriter tavırları, buna eşlik eden kayırmacılık ve yolsuzluklar, kişi özgürlüklerinin yokluğu ve de hükümetin reform politikaları yaygın bir öfkeye neden olm(uştur)”(Zürcher,

1993: 259). İnönü'nün ifadesiyle, İstiklal Mahkemesi ve Takriri Sükûn'un kalkmasının ardından, "yine nüfuz suiistimali, memleketin, idarenin şikayetleri ... Atatürk'e yakınlık iddia eden birçok insan(ın) hallerinden, hareketlerinden şikayet yapılması almış yürümüştü. ... Atatürk'ün bulduğu tedbir yeni bir fırka teşkil etmek olmuştur"(İnönü, 1998: 111).

1929 yılı itibariyle, toplum içerisinde bir huzursuzluk ortamı vardır(Aydemir, 1973: 395). Bu huzursuzluğun asıl sebebi, siyasi ve sosyal sıkıntıların yanı sıra ekonomik sıkıntılardır. 1929 dünya ekonomik buhranını önceleyen birkaç yıl içerisinde Türkiye'nin kendi ekonomik sorunları had safhaya ulaşmış ve 1929 buhranı bu sıkıntıları daha da artırmıştır.

Tüm bu gelişmeler ve halkın hoşnutsuzluğu Mustafa Kemal tarafından takip edilmekteydi. Dolayısıyla ekonomi kaynaklı bu bakış açısından SCF'nin, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik buhrana "siyasal düzenlemelerle çözüm" bulmak amacıyla(Tekeli, İlkin, 1983: 156), yani "iktisadi çöküntünün yaratmış olduğu hoşnutsuzluğu yatıştırmak için" kurulduğunu ileri sürmek mümkündür(Keyder, 198: 48). Karaosmanoğlu'nun ifadesiyle Mustafa Kemal, "halk arasındaki mırıltıların, dırıltıların bir muhalefet partisinde yüksek sesle, açıktan açığa ifade edilen tenkitler haline girmesini istemişti ve işte tam o sıralarda, Fethi Bey'in Paris Büyükelçiliğinden çekilip memlekete dönüşü de Atatürk'e bu isteğini yerine getirmek için büyük bir fırsat vermiş bulunuyordu"(Karaosmanoğlu, t.y.: 101). Kısacası Cumhuriyet Halk fırkası dışında kurulacak bir başka parti, bir yönüyle rejime yönelik tüm şikâyetlerin dile getirilebileceği bir platform olarak, halk içinde bir "emniyet vanası"(Ahmad, 1995: 88) işlevi görecekti.

Halk Fırkası dışında kurulacak bir başka parti, bir yönüyle halkı yatıştıracaksa, diğer yönüyle de CHF'yi içine düştüğü rehavetten kurtaracaktı. Bu şartlar altında Mustafa Kemal, "toplumsal hoşnutsuzluğu belli bir yöne yönlendirmek ve rehavet içerisindeki Cumhuriyet Halk Fırkası'nı harekete geçirmek gibi çifte bir amaçla sadık bir muhalefet partisinin kurulmasına izin vermeye hatta teşvik etmeye karar verdi"(Zürcher, 1993: 260). Yani sadece halk değil, CHF'de, bizzat Mustafa Kemal tarafından yakından takip ediliyordu.

CHF'nin kendisine çeki düzen vermesini iki boyutta incelemek gerekir. İlk olarak, temsilcileri ve örgütlenmesi ile CHF'nin karşısına getirilecek bir "alternatif" ile "düzeltilmesi" düşünülmüş olabilir. Çünkü CHF, "bir halk partisi haline gelememişti. ... Halkın dışında dar, basit bir bürokrat hizbi ile, bu hizbe, ancak seçim ve menfaat bağlantıları olan mahalli, fakat dar bir taşralı taraftarlardan ibaretti. ... Merkezde veya taşralarda partili olmak demek, gelecekte bir şey, bir menfaat veya kariyer bekleyen insan demek olmuştu"(Aydemir, 1973: 395, 396). Henüz CHF'nin tek partileşmesi, kurumsallaşma süreci içerisine girmemiş ve parti-devlet özdeşliği ilan

edilmemiş olsa bile Tunçay'ın doğru tespiti ile "Cumhurbaşkanının bakış açısından, ülkenin yararlarıyla CHF'nin yararları özdeştir. Dolayısıyla SCF'nin yaratılması, rejim için olmaktan çok, parti için faydalı olacak diye düşünülmüştür. Bu sayede partinin çürük yanları açığa vurulacak, temizlenecek, dolayısıyla parti güçlenecektir"(Tunçay, 1999: 249).

SCF'nin kurulacağı dönemde, CHF'nin siyasal anlamda tenkit ortamının olmamasından ötürü, her geçen gün daha çok içine kapandığı ve halktan hatta mebuslardan koptuğu yönünde eleştiriler, kimi zaman açıktan ama çoğunlukla üstü kapalı bir biçimde dile getirilmiştir. Ahmet Ağaoğlu, "fırkada kimsenin hükümeti tenkit için ağız açmaya cesaret edemediğinden" şikâyet etmektedir(Okyar, 1987: 33). Şüphesiz bu durumdan tek şikâyet eden Ağaoğlu değildir ancak mevcut yapı, siyasi baskılar mebusları bile şikâyet etmekten alıkoymaktadır. Çünkü fırkayı ve aldığı kararları tenkit etmek, kelimenin en hafifinden "hoş" karşılanmamaktadır. Nitekim Fethi Okyar, Ankara mebusu Talat Bey'in, böyle bir eleştirinin ardından, adeta cezalandırılır gibi SCF'ye geçirilişini anlatır: Talat Bey, CHF içinde hiçbir tenkit, eleştiri imkânının kalmadığını, "Gerek fırkada, gerek Mecliste hükümetin getirdiği teklifler ve kanunlara karşı söz söylemeye kimsede cesaret kalmadığını ... (h)atta bütçe müzakeresinde bile hiçbir mebusun söz söylemediğini ve bütçe müzakeresinin bütçe mukabelesi şeklini aldığını ve bir günde beş, on vekaletin bütçesi geçtiğini" söylediği zaman Mustafa Kemal'in Talat Bey'e "O halde siz bu fırkaya geçiniz" demiştir(Okyar, 1987: 38).

CHF'nin Mustafa Kemal tarafından yakından takip ediliyor oluşunun ikinci boyutu ise, daha ziyade üst yönetim ile ilgilidir. Buna göre, Mustafa Kemal'in CHF yönetimini kontrol altında tutma isteği, SCF'nin kuruluş gerekçesini açıklayan nedenlerden bir diğeridir.

Bu görüşe göre artık CHF'nin yönetimiyle bizzat ilgilenmeyen daha çok dil, tarih gibi kültür işleriyle yakından ilgilenen Mustafa Kemal, Başvekili İsmet İnönü'ye bir şekilde "baskıda bulunmak", (Zürcher, 1993: 260) onun "gittikçe şahsileşen politikasını frenlemek"(Karaosmanoğlu, t.y., 101) istemiştir. Çünkü "Atatürk, İsmet İnönü'nün hükümet başkanı olarak kazandığı ve seçeneksiz kaldığı bir siyasal ortamdan hoşnut değildi"(Koçak, 2006: 629). Atatürk dönemi Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Soyak'a göre, Mustafa Kemal'in SCF liderliği için Fethi Okyar'ı seçmiş olmasının bir nedeni de, Fethi Okyar'ın, İsmet İnönü'nün yönetimini beğenmediğini sıkça dile getirmesiydi(Soyak, 2005: 395). İlerleyen yıllar içerisinde İsmet İnönü ile Mustafa Kemal'in yollarının ayrıldığı dikkate alınacak olursa, bu görüşte de bir dereceye haklılık payı bulmak mümkün olacaktır.

Aslında SCF'nin neden kurulduğuna dair sayılan iç ve dış siyasetle ilgili gerekçelerin hepsinde bir doğruluk payı olduğunu söylemek mümkündür. Sadece hikâyedeki fil gibi, her biri bakılan yöndeki bir doğruya işaret

etmektedir. Kısacası bu sebeplerin hepsinin birden tek parti yönetimini, kendi kontrolü altında olmak koşuluyla bir “muhalafet” partisi kurduurmaya yönelttiğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, SCF'nin kuruluş gerekçelerinden hareketle, siyasi iktidarın muhalafet partisi profilini şu şekilde kurguladığını söylemek mümkündür: Bir muhalafet partisi, ülkenin yurt dışındaki imajı bakımından otoriter görünümünü yumuşatacak, hem halkın hoşnutsuzluğunu kanalize ederek tepkilerin ölçülebileceği bir platform sağlayacak, hem de halk içindeki tek parti yönetimine yönelik tepkileri azaltacak, öte yandan CHF'yi alternatifsizliğin vermiş olduğu rehavetten kurtarıp güçlendirecek ve parti yönetimini “hizaya sokacak” bir parti olmalıdır.

B)SCF'nin Kuruluşu ve SCF'den Beklentiler

1930 Temmuz'una gelindiğinde, kimi kaynaklara göre Paris Büyükelçiliği'ndeki görevinden ayrıлып, kimi kaynaklara göre ise doğrudan Mustafa Kemal tarafından çağrılıp(Ahmad, 1995: 88) Türkiye'ye gelen Fethi Okyar'ın Mustafa Kemal ile yaptığı bir görüşme neticesinde, SCF'nin kurulduğunu hatıratlardan öğreniyoruz. SCF'nin kurulmasına ilişkin hatıratında Fethi Bey, Yalova'da Mustafa Kemal'in kendisine Meclis'in mevcut işleyişine yönelik sıkıntılardan bahsettikten sonra, bir muhalafet partisi kurma gereğinden bahsettiğini anlatır(Okyar, 1987: 12). Yakup Kadri Karaosmanoğlu da benzer ifadelerle, bir akşam Yalova'da Mustafa Kemal'in, Fethi Okyar'a “ ‘Serbest Fırka'yı kurma teklifinde” bulunduğunu ifade eder(Karaosmanoğlu, t.y.: 101).

Bu teklif karşısında Fethi Bey, ikinci bir siyasi partinin, bir muhalafet partisinin kurulmasında, kurucu rolü üstlenmeyi kabul etmiştir. Ancak SCF'nin kuruluşunun halka duyurulması başka türlü olmuştur. SCF bir fırka kurmak isteğinin Mustafa Kemal'e iletildiği ve isteğin uygun görüldüğüne dair mektupların gazetede yayınlanması ile sanki kendiliğindenden ortaya çıkmış bir partiymiş gibi kurulmuştur(Okyar, 1987: 21).

SCF, Mustafa Kemal tarafından verilen bir teminatla kurulmuştur. Fırka daha kuruluş aşamasında iken Fethi Bey, böyle bir beklenti içerisine girmiştir(Okyar, 1987: 19). Nitekim SCF, “Mustafa Kemal'in isteği, desteği, bu partinin de birinci karşıt parti (TpCf) gibi kapatılmayacağı güvencesini vermesi ve ilk yöneticilerinin kimler olacağını söylemesi üzerine ortaya çıkmıştır”(Kili, 1998: 108). Bilindiği gibi, Mustafa Kemal Cumhurbaşkanı seçildikten sonra, CHF Genel Başkanlığını bırakmıştır. Partinin yönetimi, teorik olarak Genel Başkan Vekili İsmet İnönü'de olsa da, aslında fiilen CHF'nin yöneticisi Mustafa Kemal'in bizzat kendisidir. CHF'nin 1927 Kurultayı'nda kabul edilen “Cumhuriyet halk Fırkası'nın Reisi, Fırkanın kurucusu olan Gazi Mustafa Kemal Hazretleridir” kararının hala geçerli olduğu düşünülünce(Okyar, Seyitdanlıoğlu, 1999: 67), Mustafa Kemal'in SCF

kurulurken verdiği teminatın SCF açısından önemi ortaya çıkar. Çünkü Cumhurbaşkanı, halen daha partinin başkanı konumunu korumaktadır. TıPCF'nin akıbetine uğramaktan korkan SCF lideri ve diğer SCF'liler açısından, Mustafa Kemal'in tarafsız kalması hayati bir önem taşımaktadır. Mustafa Kemal'in, kız kardeşi Makbule Atadan'ı SCF'ye üye olarak yazdırması da bu teminatın bir uzantısı, "kişisel bir güvence"(Yetkin, 2004: 48) olarak değerlendirilmelidir.

Ancak zaman içerisinde bu tarafsızlık sözünün esnetildiği görülür. Çok değil daha partinin kurulması tamamlanma aşamasında iken, Mustafa Kemal'in, kendisini aslında CHF'den ayırmadığının sinyallerini vermiştir. Fethi Okyar'ın, Mustafa Kemal'in "kayı hayat şartıyla cumhurbaşkanı" kalması yönündeki isteğinin reddedilmesi(İnönü, 1998: 112), belki bunun ilk işareti olarak kabul edilebilir. Nitekim yeni bir partinin kurulacağına halka gazetede yayınlanacak mektuplarla bildirilmesi gündeme geldiğinde Mustafa Kemal, Fethi Okyar'dan mektupta kendisine "Reisicumhur ve Halk Fırkası Reisi Umumisi olmak sıfatlarıyla" hitap etmesini istemiştir(Okyar, 1987: 21). Son kertede, Mustafa Kemal partiler üstü kalmayı kabul etmiş, böyle bir güvence ile SCF kurulmuştur.

SCF'nin "kurulduğu gün Mustafa Kemal'in dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHF) güdümünde bir parti olarak"(Kili, 1998: 108) görüldüğünün, "güdümlü bir muhalefet"(Boratav, 1982: 31) yapacak bir siyasi parti olarak kurgulandığının ve buna göre kurulduğunun somut işaretleri mevcuttur. Her şeyden önce, SCF'nin kuruluş biçiminin, "siyasal partilerin kuruluşlarında genelde izlenen yol"dan farklı olduğu ortadadır. "Bu parti, belli görüşteki kişi, kuruluş ya da örgütlerin kendiliğinden bir araya gelerek bir siyasi parti kurmaya karar vermeleri sonucu varlık kazanmış değildi"(Yetkin, 2004: 54,55). SCF'nin kuruluşu, bu yönüyle Aydemir'e göre, "garip bir partililik oyunu"dur(Aydemir, 1976: 388).

Mustafa Kemal'in çevresindekilerin fikirlerini öğrendiği, devlet işlerinin görüşülmesi bakımından bir tür meclis gibi işlev gören "sofra"nın, Falih Rıfki Atay'ın tanımlamasıyla, "iki fırkalı sofraya"(Atay, 1984: 464) dönüşmesi de, SCF'nin bizzat siyasi iktidarın gözetiminde kurulduğunun ve bu bakımdan en başından "güdümlü muhalefet"le görevlendirildiğinin bir göstergesidir.

Partinin isminin bile bizzat Mustafa Kemal tarafından belirlendiğine dair bilgiler vardır(Ahmad, 1995: 88). Mustafa Kemal, Fethi Okyar'a partisinin ismini, "Sizin fırkanızın ismini buldum" sözleri ile haber vermiştir. Fethi Bey ise, "'Serbest' kelimesinin tamamıyla 'liberal' manasını vermemekle beraber 'serbest cumhuriyet' tabiri"ni beğendiği için bu ismi kabul etmiştir(Okyar, 1987: 16).

Partinin ismi dışında bütçesi de Mustafa Kemal tarafından belirlenmiş, daha doğrusu partinin teşkilatlanması için gereken maddi yardım, CHF'nin bütçesine oranla belirlenmiştir(Okyar, 1987: 22). İlk kurulduğu anda CHF'den SCF'ye "transfer" olacak milletvekillerinin kimler olacağı yine Mustafa Kemal tarafından belirlenmiştir. Örneğin SCF'nin önde gelen isimlerinden Ahmet Ağaoğlu, henüz partinin kurulacağı ilan edilmeden önce Mustafa Kemal'in teklifi ile yeni kurulacak partiye geçmiştir(Ağaoğlu, 1994: 41). Ancak anlaşılan SCF'ye geçen her vekil teklif yolu ile bir seçenikle karşı karşıya kalmamıştır. Bazı vekiller, bizzat Mustafa Kemal'in direktifiyle SCF'ye geçmişlerdir(Okyar, 1987: 36). Bunun yanı sıra, bazı milletvekillerinin de kendi rızasıyla SCF'ye katıldığı da bilinmektedir(Okyar, Seyitdanlıoğlu, 1999: 69).

Bunun dışında SCF'nin Meclis'te sahip "olması gereken" sandalye sayısının da yine tek parti yönetimince belirlendiği bilinmektedir. Öyle ki, bu konu SCF lideri Fethi Okyar ile dönemin Başvekili İsmet İnönü arasında pazarlık konusu olmuş, hatta pazarlıkta son noktayı Mustafa Kemal koymuştur. Fethi Okyar'ın meclis'te 120 milletvekili ile CHF'ye karşı "muhalafet" yapma isteği, İsmet İnönü tarafından fazla bulunarak, 50 milletvekili SCF için yeterli görülmüş, ancak çıkan anlaşmazlık üzerine Mustafa Kemal'in araya girmesi ile bir orta noktada uzlaşmış ve SCF'nin, CHF'den 70 milletvekilini alması kararlaştırılmıştır(Tunçay, 1999: 259), (Okyar, 1987: 22). Ancak bütün zorlamalara rağmen, CHF'nin ancak 15 üyesi SCF'ye transfer edilebilmiştir. SCF, "Kemalist düzenin gözde üyeleri" olan 15 milletvekiliyle kurulmuştur(Zürcher, 1993: 261).

SCF'nin basınla olan münasebetlerinde de en azından ilk kuruluş aşamasında bu güdümü görmek mümkündür. Fethi Okyar, Akşam gazetesinin kendisiyle mülakat yapmak için gönderdiği soruları Mustafa Kemal'in kendisinin bizzat dikte ettirmesi ile kendi cevaplarından mülakat içerisinde çok az yer aldığını ifade etmektedir(Okyar, 1987: 42).

Siyasi iktidarın güdümlü bir parti olarak kurulan SCF'den beklentisi, aslında CHF ile özdeşleşmiş olan Cumhuriyeti güçlendirmek idealine destek olmasıdır. Mustafa Kemal, "cumhuriyeti ebedileştirmek gibi yüksek mefkureler namına, bir muhalif fırka vücade getirmek istediğini"(Okyar, 1987: 19) dile getirirken, SCF'den beklentisini de ortaya koymuştur. Nitekim SCF lideri Fethi Okyar da, partisinin kuruluş amacını, "esasen cumhuriyeti takviye için bana verdiğiniz hizmet" şeklinde değerlendirmiştir(Okyar, 1987: 21).

SCF kurulurken, Mustafa Kemal Fethi Okyar'a partinin kurulması hususunda "her türlü kolaylığı göstereceğini söylemiş, fakat devrim uygulamalarından da ödün verilmemesini de önkoşul olarak istemiştir"(Kili, 1998: 108). "Bu nedenle de partinin yönetiminin devrimlere ve bunlar içinde de özellikle laikliğe inanmış kişilerin elinde olmasına özen gösterilmişti"(Yetkin, 204: 91).

Bu noktada Fethi Okyar, Mustafa Kemal'e göre, "Cumhuriyet Halk Fırkası ile tereddütsüz bir fikir" birliği içinde olup, "esas temelde adeta aynı fırkanın içinde yüksek bir fikirdedir." SCF lideri, sistemin aksayan yönlerinin düzeltilmesi için "tecrübekâr bir devlet adamı olarak beyan-ı fikir" etmektedir(Okyar, 1987: 43,44).

Sonuç olarak 1930 Temmuzunda, bizzat siyasi iktidar tarafından kurulan SCF, siyasi iktidarın denetiminde, izinde ve sözünde gidecek bir güdümlü parti olarak kurgulanmıştır. SCF'nin, "bir iktidar seçeneği haline gelmesi değil de, mevcut hükümete siyasal bakımdan yumuşak bir rakip olması" hedeflenmiştir(Koçak, 1997: 107). Siyasi iktidarın partiden beklentisi ılımlı bir muhalefet yaparken, Cumhuriyet olgusunun yani, CHF'nin kendi adına var oluş manifestosunun, sağlama alınmasıdır. Bu durumda daha SCF kurulurken, her iki partinin siyasi sistem içerisindeki rolleri belirlendiğini söylemek mümkündür: SCF'nin siyasi sistem içerisindeki temel rolü, 1923'ten beri devam eden tek parti sisteminin işleyişinden kaynaklanan sıkıntıları, fikir beyan ederek CHF'nin bu sorunları gidermesine yardımcı olmaktır. SCF Cumhuriyeti güçlendirecek ve bu sayede sistemin işleyişini kolaylaştıracak bir " 'kontrol ve tenkid' organı olarak tasarlanmış ve iktidar adayı olmayacağı öngörülmüştü"(Kara İncioğlu, 2000: 210).

III) TEK PARTİ YÖNETİMİNE TEPKİLERİN ODAĞINDA SCF'NİN İKTİDARA ALTERNATİF OLARAK BELİRMESİ VE KAPATILMASI

SCF'nin kurulup, mecliste yerini almasının ardından gösterdiği gelişim çizgisi, CHF'nin, SCF deneyimini gözden geçirmesine sebep olmuştur. Bu nokta da, CHF'yi asıl olarak rahatsız eden şey, güdümlü bir parti olarak kurulan SCF'nin, tek parti yönetimine tepkilerin odağında gerçek anlamda bir "muhalefet" partisi olarak şekillenmeye başlamış olmasıdır. "Ne kadar muhalefet?" sorusu bu noktada önem kazanmaktadır(Koçak, 2006: 632).

SCF'nin göstermiş olduğu bu gelişim seyri, bu çalışmada, muhalefet kurgusunun dışına çıkan partinin tek parti yönetimi tarafından algılanışı şeklinde değerlendirilmektedir. Aşağıda da inceleneceği üzere, bu algı SCF'nin kapatılması ile sonuçlanmıştır. SCF'nin kapatılışını, analiz edebilmek için hem SCF muhalefetinin hem de SCF'nin gelişim seyrinin incelenmesi gerekmektedir.

A) SCF Muhalefeti

SCF'nin kendisini ortaya koyuş ve kimliklendiriş biçimi ve bu kimlik üzerinden yürüttüğü muhalefet, siyasi iktidarın SCF'yi kapatma kararı vermesine yol açan nedenlerden ilkidir. Bu sebeple ilk etapta, SCF'nin siyaset

yelpazesindeki yerini belirleyerek, neye muhalefet ettiği üzerinde durulması gerekir.

Güdümlü bir parti olarak siyasi iktidar tarafından kurulan SCF'nin siyasi kimliği de daha kurulmadan önce belirlenmiştir. Fethi Okyar, Mustafa Kemal'in yeni kurulacak partinin, "Halk Fırkası'nın solunda" olması isteğine olumlu cevap vermiştir. Burada bahsi geçen sağ-sol ifadelerini, o günün kullanılış biçimine göre değerlendirmek gerekir. Aslında Fethi Bey'in cevabı bu sağ-sol kavramlarını tam olarak açıklamaktadır: Mustafa Kemal'in, "Yalnız bugünkü fırkanın sağında hiçbir teşekküle müsaade edemem. Yeni teşekkül ancak Halk Fırkası'nın solunda olmalıdır. Fırkayı teşekkül edecek olursanız siyasi renginiz ne olur?" sözüne karşılık Fethi Bey, "Ben öteden beri hürriyet taraftarıyım, binaenaleyh benim teşkil edeceğim fırka liberal bir fırka olur" demiştir. Çünkü Fethi Bey "Halk Fırkası'nın hürriyet taraftarı olmadığı"ni düşünmektedir(Okyar, 1987: 16). Bu mantık gereği CHF, en azından SCF'ye göre daha sağda, SCF ise solda yer almaktadır.

CHF'nin "solunda" yer alması kurgulanan SCF, aslında kendisini liberal bir düzlemde tanımlamıştır. SCF tüzüğünde yer alan, "harsi, iktisadi, mali her türlü teşebbüslere yardımcı olmak" ve bu teşebbüslerin gelişmesini engelleyecek devlet müdahalelerinin kaldırılmasını sağlamak olarak belirlenen amaçlar("Serbes, Lâyık, Cümhuriyet Fırkasının Yasası", Tunçay, 1999: 417), SCF'nin liberal kimliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca parti programında yer alan "harici sermayeye ... yol açmak", Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun uygulanmasını sağlamak yönündeki ifadeler de("Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Programı", Tunçay, 1999: 423-425), "CHF'nin solunda" kurumsallaşması beklenen SCF'nin, liberalizme yakın bir parti olacağını işaretleri olarak değerlendirilmelidir. "Yeni partinin genel başkanı Ali Fethi (Okyar) Bey, ekonomide özel girişimci görüşlere sahiptir; ticaretin, sanayinin, ekonominin devlet denetiminden uzak tutulmasını istemekte, böylece gelişmenin özlenen düzeye ulaşacağına inanmaktadır"(Kili, 1998: 108). Bu yönüyle SCF programı, "ticaret burjuvazisine, kapitalizme dönük büyük toprak sahiplerine ve bunların peşlerinden sürüklediği işçilere ve yoksul köylülere" hitap etmektedir(Timur, 1997: 163).

Kısacası SCF'nin "liberalizme kaçan"(Karpas, 1996: 73) bir programa sahip olup, "büyük ölçüde liberal bir düzeni savun(duğunu)"(İnönü, 1998: 112) söylemek mümkündür. Ancak hemen şunun da belirtilmesi gerekir ki, SCF'nin liberalizm anlamında serbestliği, bizzat CHF'nin belirlediği sınırlar içerisinde kendini ortaya koyan bir serbestliktir. Bunun en büyük delili ise, SCF'nin bu liberal yönünün siyasi iktidarın süzgecinden geçtikten sonra programda yer almış olmasıdır. Yani aslında SCF'nin siyasi yelpazedeki yeri siyasi iktidarın çerçevesini çizdiği sınırlar dâhilinde "liberal"dir.

SCF'nin CHF'ye yönelik muhalefetini iki boyutta incelemek mümkündür. Bunlardan ilki, ekonomik alana yönelik eleştirilerdir. Her iki parti arasındaki temel fark, ekonomiye genel yaklaşımlarıyla ilgilidir. Bu dönemde SCF'nin serbestliğinin karşı kutbunda gözüken CHF ekonomik alanda devletçi bir kimliğe bürünmeye başlamıştır. SCF, devletçiliği muhalefet aracı olarak CHF'ye yöneltirken, CHF ise 1930 yılı itibarıyla daha tam olarak teorileştiremediği devletçiliği savunur bir konumda kendisini bulmuştur. SCF, adından da anlaşılacağı üzere ekonomide “serbestlik”ten yana bir görüntü arz ederken CHF, SCF'nin bu serbestliğinin karşı kutbunda konumlanmış görünmektedir. Dolayısıyla da SCF'nin CHF'ye yönelik ekonomik eleştirileri, “liberalizm”, “devletçilik” çatışması şeklinde gelişmiştir.

Bu sebepten SCF, gerek mecliste, gerekse meclis dışında, CHF'nin ekonomi politikasına yönelik eleştirilerini, liberal bir anlayışla dile getirmiş, yüksek vergilerin ve tekellerin, özellikle de liman işletmeciliğine yönelik tekellerin kaldırılmasını istemiştir (“Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Programı”, Tunçay, 1999: 423-425). Dönemin ruhu içerisinde CHF'nin büyük anlam yüklediği demiryolu politikasının eleştirilmesinin sebebi de yine liberal kimliğinden kaynaklanmaktadır.

SCF'nin CHF'ye yönelik muhalefetinin ikinci boyutunu ise, siyasi ve idari alana ilişkin eleştiriler oluşturmuştur. SCF'nin siyasi ve idari alana yönelik muhalefetinin temelinde, CHF'nin tek parti zihniyeti ve bu zihniyeti sürdürmek için gereken tüm araçlara sahip olup, bu araçları kullanması yer almıştır. Bir başka deyişle SCF siyasi alana yönelik muhalefetini, henüz teorileştirilmemiş olmakla birlikte, fiiliyatta uygulanan parti-devlet özdeşliği üzerinden kurmuştur.

Bu bağlamda, SCF seçimlerin düzenleniş biçimine yönelik ciddi eleştiriler getirmiştir. SCF'ye göre CHF devlet aygıtlarını kullanmak suretiyle, belediye seçimlerin adil ve eşit biçimde gerçekleştirilmesini engellemiştir. SCF'nin bu eleştirisi Meclis'te yoğun tartışmalara sebep olmuştur (Okyar, Seyitdanlıoğlu, 1999: 77). Bunun dışında SCF'nin iki dereceli seçimlerden tek dereceli seçimlere geçilmesi, rüşvet ve suistimalin kaldırılması, kadınların siyasi hayata katılması yönünde talepleri olmuştur (“Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Programı”, Tunçay, 1999: 423-425).

SCF muhalefetinin temel ve ağırlıklı olarak iktisadi meseleler üzerinde yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Siyasi ve idari konuların, SCF muhalefetine daha ikincil planda kaldığı görülmektedir. Kısacası, SCF'nin “esas siyaseti Halk Partisi'ne karşı koymak, ekonomi alanındaki başarısızlığını tenkit etmektir” (Karpat, 1996: 73).

SCF'nin bu muhalefetinin hem özünün hem de dozajının CHF'yi rahatsız ettiğini söylemek mümkündür. SCF siyasal faaliyette bulunduğu süre içerisinde, “CHF iktidarı karşısında son kertede ‘ciddi’ ve ‘sert’ bir muhalefet”

sergilemiştir(Yetkin, 2004: 90). Mecliste yaşanan yoğun tartışmalar bunun delilidir. Çünkü CHF, siyasi iktidarı uzun bir süredir tek başına elinde bulunduran bir güç olarak, böyle bir siyasi gerginlikle TpCF'den sonra ilk kez karşılaşmıştır. Ancak şu soru da akıllara gelmelidir: CHF, SCF'yi kurdururken zaten böyle bir ortamın doğmasını ve bu eleştirilerden, cumhuriyetin ve tabi kendisinin daha güçlü bir biçimde çıkmasını istememiş miydi? En azından Mustafa Kemal'in, SCF'nin kuruluş gerekçesine yönelik açıklamaları bu yöndeydi. Bu soru, güç dengesinin kazananlar-kaybedenler ekseninde değerlendirilmesi neticesinde açıklığa kavuşabilir. Daha net bir ifadeyle, CHF'nin SCF muhalefetinden tedirgin oluşunun asıl nedeni, bu muhalefetin özünden ziyade, bu muhalefet sonucunda SCF'nin kazandığı güç ile alakalıdır.

B) SCF Muhalefetine Tepkiler ve SCF'nin Kapatılması

Güdümlü bir muhalefet partisi olarak kurgulanmasına rağmen, SCF daha kurulduğu andan itibaren, halk arasında büyük ilgi görmüştür. Gösterdiği bu gelişim çizgisi itibariyle, SCF çok kısa bir zaman içerisinde, tek parti yönetiminin gözünde, kuruluş amacının dışına çıkmıştır. İşte SCF'nin gösterdiği bu gelişim çizgisi, partin kapatılma nedenlerinden ikincisi ve belki de en önemli olanıdır.

Bizzat siyasi iktidar tarafından kurdurulan, ismi, milletvekili sayısı siyasi iktidar tarafından belirlenen, hatta muhalefet edeceği liberal çizgideki programı bile Mustafa Kemal'in onayından geçtikten sonra kabul edilen bir siyasi partinin, bu denli halktan destek görüp, güçlenebileceğini hiçbir zaman düşünülmemiştir. "Halk Fırkası o kadar kuvvetli surette memlekette kök salmış zan olunuyordu ki", yeni kurulan partinin, CHF karşısında iktidara alternatif olabileceği "ihtimal haricinde telakki olunuyordu"(Okyar, 1987: 23). Bu sebepten, varoluşu gereği CHP'yi tenkit etmesi gereken SCF'nin bu tenkitleriyle halkın tepkisini çekeceği, Fethi Bey ve diğer SCF'li milletvekillerinin, yönetim tarafından halka karşı korunması gerekeceği yönünde görüşler bile ileri sürülmüştür(Ahmad, 1995: 88).

Ancak kuruluşu "ihtiyat ile bu ciddi bir şey değildir kanaati ile" karşılanan SCF'nin "çok kısa bir zamanda ciddi bir şey olduğu beyanlatla, tutumla anlaşıldıktan sonra Serbest Fırka her taraftan rağbet gör(müştür)"(İnönü, 1998: 112). Ahmet Hamdi Başar'ın ifadesiyle, "Hiçbir fırka bu kadar az çalışarak, az zamanda bu kadar başarı kazanmış olamazdı. Adeta kendiliğinden her yerde Serbest Fırka'nın teşkilatı kurulmuştu"(Başar, 1981: 12).

Fethi Okyar'ın gittiği illerdeki SCF toplantılarına yoğun katılım olmuş, bunların kimisinde izdihamlar çıkmıştır. SCF'nin İzmir'deki toplantısında kitle gösterilerini, grevler izlemiştir(Ahmad, 1995: 89). SCF lideri Fethi Okyar, adeta "bir kurtarıcı gibi" kabul görmüş ve SCF'ye kayıt yaptırmak isteyenler

yurdun dört bir yanından bu isteklerini mektupla, telgrafla Fethi Bey'e iletmeye başlamışlardır(Karaosmanoğlu, t.y.: 102,103), (Okyar, 1987: 37).

Özellikle Fethi Okyar'ın İzmir gezisi sırasında yaşanan olaylar, "başlıca üç önemli olguyu ortaya çıkarmıştır. Birincisi, halkın Halk Fırkası'nın uygulamalarından pek de hoşnut olmadığıdır. ... İkincisi, yeni partinin halk tarafından benimseneceği, ülke düzeyinde kuruluş ve teşkilatlanma aşamalarında geniş bir destek ve katılım göreceğinin ortaya çıkmış olmasıdır. Üçüncü olgu ise, bu geniş destek ve katılımın, Serbest Fırka'yı belki de iktidara getireceğinin anlaşılmasıdır"(Okyar, Seyitdanlıoğlu, 1999: 72). SCF'nin İzmir gezisiyle birlikte CHF'nin en azından Ege bölgesinde halkın desteğini kaybetmiş olduğu ve bunun yapılacak genel seçimlere de yansiyebileceği ortaya çıkmıştır(Yetkin, 2004: 254). Bu bakımdan İzmir gezisinin, siyasi iktidarda SCF'nin "yakın bir zamanda bir siyasal seçenек" olabileceği fikrini doğurduğunu söylemek mümkündür(Koçak, 1997: 108).

Halkın SCF liderine ve SCF toplantılarına gösterdiği ilgi, CHF'li yöneticiler tarafından sıkı bir şekilde ve endişe içerisinde takip edilmiştir. Aslında siyasi iktidar, bu noktada sadece halkın değil, kendi partisinin de nabzını tutmakta ve gelişmelerden endişe duymaktadır. Oldukça erken bir tarihte, SCF'nin kuruluşundan 17 gün sonra (29 Ağustos 1930), CHF Katibi Umumiliği'nin, CHF'den istifa edip SCF'ye geçenler hususunda önlem alınmasını istemesi bunun bir göstergesidir(Koçak, 2006: 195). Bu endişe, CHF yöneticilerinin Mustafa Kemal'den partinin başında olduğunu açıklaması isteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. SCF'nin olaylı İzmir gezisinin hemen ardından CHF yöneticileri ile Mustafa Kemal arasında, Cumhuriyet gazetesi aracılığıyla yaşanan bir mektuplaşma trafiği ile Mustafa Kemal, CHF'nin başında olduğunu açıklamıştır:

"Ben Cumhuriyet Halk Fırkasının umumi reisiyim. Cumhuriyet Halk Fırkası, Anadolu'ya ilk ayak bastığım andan itibaren teşekkül edip, benimle çalışan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin mevlududur. Bu teşekküle o tarihten bağlıyım. Bu bağı çözmek için hiçbir sebep ve icap yoktur ve olamaz. Resmi vazifemin hitamında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başında fiilen çalışacağım; bu noktada tereddüde mahal yoktur"(Soyak, 2005: 415).

Bu mesajın muhataplarından birisi CHF ise, diğerleri de SCF ve halktır. Bu arada şunun da belirtilmesi gerekir ki, dönem itibariyle CHF henüz tek parti kimliğini kurumsallaştırmamış görünse de, aslında 1923'ten beri rejimin kurucusu sıfatıyla bir tek parti ruhu içerisine gireli uzun zaman olmuştur. Dolayısıyla da bu şartlar altında, Mustafa Kemal'in haberi olmaksızın, CHF'nin isteği olarak Mustafa Kemal'e bir açık mektup yazılıp onu göreve davet etmek gibi bir durumun kendiliğinden geliştiğini düşünmek yanıltıcı olacaktır. Nitekim Tunçay, söz konusu mektubun bizzat Mustafa Kemal tarafından dikte ettirildiğini ifade etmektedir(Tunçay, 1999: 269).

Gazete aracılığıyla bu mektuplaşmanın anlamı büyüktür. Çünkü bu mesaj, SCF'nin artık makbul bulunmadığı, kendi kurucusu tarafından artık desteklenmediğinin bir işaretidir. SCF için bundan sonra kazanacağı her bir başarı, onu sonuna yaklaştırmıştır.

SCF'nin Ekim ayında düzenlenen belediye seçimlerinde aldığı başarı, CHF içerisindeki endişeleri daha da artırmıştır. SCF, 502 seçim bölgesinden 31'inde seçimleri kazanmıştır. Belediye seçimlerinde, henüz örgütlenmesini tamamlayamamış olmasına ve şaibe iddialarına rağmen kazanılan sandalye sayısı, SCF'yi kapanmaya götürecek süreci hızlandırmıştır. “Gelecekteki genel bir seçimin provası olan bu yerel seçimler”(Okyar, Seyitdanlıoğlu, 1999: 77), SCF'nin siyasi iktidar gözünde kuruluş amacının dışına çıkmasının somut bir delili olmuştur. Çünkü artık SCF'nin, her daim muhalefet olarak kalacak bir uydu parti olmaktan çıkıp, iktidar mücadelesine girişen gerçek bir muhalefet partisi konumuna geldiği ortaya çıkmıştır.

Bütün bu yukarıda sayılan gelişmelere ek olarak Mustafa Kemal'in, desteğe asıl olarak CHF'nin ihtiyacı olduğunu söyleyerek, artık tarafsız kalamayacağını bildirmesi(Aydemir, 1976: 392), SCF'nin artık desteklenmediğinin en nihai delili olarak görülmelidir.

SCF'yi kapanmaya götürecek süreçte, buzdağının görünen tepesi, 15 Kasım 1930 tarihli Meclis oturumudur. Fethi Okyar belediye seçimlerinde hükümet kuvvetlerinin kullanılmasını konusunda Dahiliye Vekili Şükrü Kaya hakkında bir gensoru görüşmesi açılmasını istemiştir. Oldukça sert geçen ve vatana ihanetle, Mustafa Kemal'e karşı bir hareket içerisinde bulunmakla suçlanan Fethi Okyar, bu uzun oturumun sonrasında partisini kapatacağını ilan etmiştir(Okyar, Seyitdanlıoğlu, 1999: 79), (Karaosmanoğlu, t.y.: 105-106), (Ağaoğlu, 1994: 110-116). Fethi Okyar partisini kapatma gerekçesi olarak, SCF'nin “siyasi sahada Gazi Hazretleri ile karşı karşıya gelmek vaziyetinde kalabileceği”(Soyak, 2005: 425) bir siyasi ortamın doğmasını göstermiştir.

Bu noktada üzerinde durulması gereken son konu, SCF çevresinde toplanan muhalefeti, tek parti yönetiminin değerlendirilme biçimidir. Tek parti yönetimi, SCF çevresinde toplanan muhalefeti, cumhuriyete karşı bir hareket olarak görmüştür. SCF'nin İzmir gezisinde toplanan halkın şapkalarını başlarından fırlatıp atması olayında yaşandığı gibi, bu türden hareketler, İsmet İnönü'nün ifadesiyle, “Atatürk üzerinde tamamıyla ürkütücü bir tesir yapmıştır”(İnönü, 1998: 115). Çünkü fırlatılan şapkalar, CHF'nin toplumda yerleştirmeye çalıştığı cumhuriyet ruhuna bir tepki olarak görülmüştür. SCF'in olaylı İzmir gezisinde CHF İl Merkez Teşkilatı binasına ve CHF'yi destekleyen bir gazeteye yapılan saldırılar da, “Mustafa Kemal'in çıkışına neden olmuş(tur)”(Kili, 1998: 110). Tüm bu gelişmeler, İsmet İnönü'nün ifadesiyle, Mustafa Kemal'e ve CHF hükümetine karşı “şarkta, garpta her yerde vaziyet

almış insanlar(ın), Serbest Fırka'da barınacak yer bul(ması)"(İnönü, 1998: 113) şeklinde değerlendirilmiştir.

Kısacası, Cumhuriyet idealini güçlendireceği beklentisi içerisinde kurulan SCF, tek parti yönetimine, yaptığı reformlara tepkilerin odağında, "rejime yönelik bütün muhalefetin"(Ahmad, 1995: 88) ve "ülkedeki 'gayrimemnun' yığınların"(Koçak, 1997: 107) çevresinde toplandığı bir merkez konumuna ulaşmıştır. SCF, "özellikle kentsel alanlarda, hemen son derece siyasallaşmış bir durum yaratarak (CHF) karşısındaki halk muhalefetinin çeşitli akımlarına platform sağla(mıştır)"(Keyder, 1998: 48).

Bu durumun tek parti yönetiminin değerlendirmesiyle, cumhuriyeti sarsıcı bir gelişme olarak görüldüğü söylenebilir. Nitekim SCF'nin kapatılmasının ardından patlak veren Menemen Olayı, siyasi iktidar tarafından bu türden girişimlerin bir devamı olarak algılanmış ve muhtemelen SCF'nin kapatılması kararının doğruluğunu teyit eden bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, gerek Meclis'te yaptığı muhalefetin içeriği ve dozajı, gerek yurt gezileri sırasında topladığı beklenmedik ilgi ile SCF, gerçek anlamda bir muhalefet partisi kimliğine doğru, belki de kendi iradesi dışında gayri-ihiyari bir biçimde bürünmeye başladığı andan itibaren, tek parti yönetiminin her kademesinden tepki çekmeye başlamıştır. Falih Rıfkı Atay'ın, "İlk günlerde sadece bir tenkid ve murakebe görevi yapmak için yeni fırkayı kurmuş olanlar, meclisin her köşesinden bu umumi alakayı görünce hemen bir seçimle Meclisi ele geçirmeyi gözlerine kestirdiler"(Atay, 1984: 465) değerlendirmesi, CHF'nin SCF muhalefetini değerlendirmesi ile bir bakıma büyük paralellik taşımaktadır.

SCF, her ne kadar kendisini feshetmiş gibi görünse de aslında "ülkedeki gizli hoşnutsuzluğu açığa çıkardığı için"(Georgeon, 2006: 128) kapatılmıştır. Anlaşılacağı üzere SCF'nin kuruluşu nasıl olmuşsa, kapatılması da öyle olmuştur. Nasıl ki SCF kendi dinamikleriyle kurulmamış, siyasi iktidar tarafından kurdurulmuşsa, benzer bir biçimde "yine onun telkini ile kapatılmıştır"(Timur, 1997: 162).

SONUÇ

SCF, 1930 yılının ekonomi-politiği içinde, siyasi iktidarı zorlayan bir takım iç ve dış gerekçelerin neticesinde kurulmuştur. Bu gerekçeler, siyasi iktidarın ya da daha açık bir adres göstermek gerekirse CHF'nin muhalefet partisi algısını analiz edebilmek adına önemlidir. Çünkü söz konusu gerekçeler, siyasi iktidarın makbul kabul ettiği muhalefet olgusunun sınırlarını çizmekte, yani siyasi iktidarın muhalefet partisi profilini ortaya koymaktadır.

Buna göre SCF'nin kuruluş gerekçelerini şu şekilde toplamak mümkündür:

SCF, ülkenin dışarıdan otoriter görünümünü düzeltmek ya da en azından yumuşatmak üzere kurulmuştur. Bu yönüyle SCF'nin kuruluşu ontolojik olarak bir imaj sorunudur. Bu imaj sorununun iki boyutta önemi vardır. Birincisi bir cumhuriyet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, cumhuriyet ruhuyla uyuşmayan tek partili ve tek liderli görünümünü ortadan kaldırmak suretiyle, kendisini otoriter olarak nitelendiren Batılı ülkelerle aynı düzlemde konumlandığını yani onlarla eşit olduğunu göstermek istemiştir. Aslında burada mevzu bahis olan, “çağdaş medeniyetler seviyesine yükselmek” ülküsüdür. İmaj sorununun ikinci boyutu ise, birincisine nazaran daha somuttur. Ekonomik sıkıntıları çözmek için kaynağa ihtiyaç duyan ve o günkü koşullarda bu kaynağı kendi imkânlarıyla bulamayan siyasi iktidar, mali piyasalar üzerinde olumlu bir izlenim bırakarak yurt dışından kredi bulabilmek umuduyla da böyle bir girişimde bulunmuştur. Ancak çalışma içinde de ifade edildiği üzere, SCF'nin kuruluş yılı büyük dünya buhranının hemen ertesine denk geldiğinden, kendisi de büyük bir ekonomik krizin eşiğinde olan Batılı devletlerin başka ülkelere kaynak aktarması mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla bu erken dönemde, krizin boyutlarını henüz tam olarak ölçememiş olması ihtimali üzerinden, siyasi iktidarın bir muhalefet partisinin kuruluşu için girişimlerde bulunduğunu söylemek mümkündür.

SCF'nin kuruluş gerekçelerinden bir diğeri doğrudan iç siyasete dairdir ve belki de bu gerekçeler, SCF'nin kuruluşunda imaj sorunuyla ilişkilendirilen dış gerekçelerden çok daha etkili olmuştur. 1923'ten beri iktidarda olan tek parti yönetimi, alternatifsizliğin vermiş olduğu bir takım sorunlarla karşılaşmıştır. Bu alternatifsizlik durumunun yol açtığı sıkıntılar halk içinde büyük tepkilere yol açmıştır. Bu tepkilerin hem ölçülmesi hem de bir başka kanalda toplanarak kanalize edilmesi düşüncesi, siyasi iktidarı bir muhalefet partisi kurdurmaya iten nedenlerden biri olmuştur.

Bunun dışında, CHF'nin kendi içinde toparlanması düşüncesi de siyasi iktidarı SCF'yi kurdurmaya yöneltmiştir. Bunu, parti içinde eleştiri ortamının olmamasından kaynaklanan rehavetten kurtularak CHF'ye bir dinamizm kazandırmak şeklinde yorumlamak mümkündür. CHF'nin kendi içinde toparlanmasının bir başka açılımı ise, doğrudan CHF üst yönetimine ilişkindir. Bir süredir CHF yönetimini vekaleten İsmet İnönü'ye bırakmış olan Mustafa Kemal, kurulacak bir başka parti vasıtasıyla partide yükselen İsmet İnönü'yü frenlemiş istemiştir.

Bu gerekçeleri toparladığımızda, CHF'nin ne türden bir muhalefet partisi kurgusu içinde olduğunu belirleyebiliriz. Buna göre siyasi iktidarın gözünden bir muhalefet partisi, ülkenin otoriter görünümünü ortadan kaldıracak ya da en azından iki partili bir sistem görüntüsü altında yumuşatacak, halk içindeki tek parti yönetimine yönelik tepkileri azaltacak,

CHF'yi içine düştüğü rehavetten kurtarıp eskisinden güçlü hale getirecek ve son olarak parti yönetimini de “hizaya sokacak”, bir parti olmalıdır.

Tek parti yönetiminin bu profildeki bir muhalefet partisinden beklentisi ise, kuruluşu itibariyle güdümlü bir muhalefet partisi olarak kurulan partinin, bu istikamette hükümeti eleştirmesi, yani ılımlı ve kontrollü bir muhalefet yapmasıdır. Ayrıca bir muhalefet partisinin kurulması, cumhuriyet ideolojisinin toplumda yerleşmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Çünkü cumhuriyetle özdeşleşen CHF'ye yönelik tepkiler, siyasi iktidarın gözünden bir bakıma cumhuriyete yönelik tepkiler şeklinde okunmaktadır. Dolayısıyla tek parti yönetiminin SCF'den temel beklentisi yapacağı ılımlı muhalefet aracılığıyla, cumhuriyetin ve tabii CHF'nin güçlenmesine yardımcı olmasıdır.

Yukarıda sayılan gerekçelerin her biri, aslında siyasi sistemin mevcut ortamda karşılaştığı sıkıntılara denk düşmektedir. Bu bakımdan, ikinci bir parti olarak bir muhalefet partisi olarak kurulan SCF sistem içerisinde bu ihtiyaçları karşıladığı sürece makbul kabul edilmiştir. Nitekim SCF güdümlü bir muhalefet partisi profilinden sıyrılıp, gerçek anlamda bir muhalefet partisi konumuna eriştiği andan itibaren, siyasi iktidarın gözünde var oluş gerekçelerini de yitirmiştir. SCF'nin kapatılış gerekçesinin altında yatan temel neden de budur; SCF halk nezdinde gördüğü büyük ilgi neticesinde her geçen gün güdümlü bir parti olmaktan, yani kendisine biçilen rolden uzaklaşmıştır. Yapılan belediye seçimlerinde göstermiş olduğu başarı, SCF'nin bir muhalefet partisi olarak şekillenmekte olduğunun somut delili olmuştur. Tek parti yönetiminin kendi çizdiği profilin dışına taşan muhalefet partisine yaklaşımı, onu kapatmak yönünde olmuştur.

Sonuç olarak, SCF hareketi üzerinden, 1930 yılı başında “Tek Şef ve İki Parti”ye(Aydemir, 1976: 390) dayanan bir sistem kurulmak istenmiştir. İktidar-muhalefet ilişkisinin en başından kuruluş ve gelişme biçimi de bu yargıyı doğrular yöndedir. Tek Şef ve İki Partili bu sistem, tek parti zihniyetinde herhangi bir dönüşüme tekabül etmemiştir. Bu sebepten, SCF hareketi kendisine biçilen muhalefet partisi profilinin dışına taşması sonucunda, kısa sürede sonlanmıştır.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞLU, Ahmet. (1994), Serbest Fırka Hatıraları, İletişim Yayınları, İstanbul.
 AHMAD, Feroz. (1995), Modern Türkiye'nin Oluşumu, (Çev.) Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
 ATAÖV, Türkkaya. (1960), “Sovyet Rusya Seçimlerinin Genel Özellikleri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.XV, S.28, No.1, Mart 1960, ss.232-238.
 ATAY, Falih Rıfki. (1984), Çankaya, Bateş Yayınları, İstanbul.
 AYDEMİR, Şevket Süreyya. (1973), Tek Adam, C.3, Remzi Kitabevi, İstanbul.
 AYDEMİR, Şevket Süreyya. (1976), İkinci Adam, C.1, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- BAŞAR, Ahmet Hamdi. (1981), Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara.
- BAYRAKTAR DURGUN, Gonca. (2012), "Otoriter ve Totaliter Rejimler", 21.Yüzyılda Prens, (Ed.) Ümit Özdağ, Kripto Yayınları, Ankara, ss.179-208.
- BORATAV, Korkut. (1982), Türkiye'de Devletçilik, y.y., Ankara.
- ERDEM, Çiğdem. (2012), "Pratikte ve Teoride Siyasi Partiler ve Parti Sistemleri", 21. Yüzyılda Prens, (Ed.) Ümit Özdağ, Kripto Yayınları, Ankara, ss. 241-278.
- GEORGEON, François. (2006), Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930), (Çev.) Ali Berktaş, YKY, İstanbul.
- HEYWOOD, Andrew. (2010), Siyaset, (Çev.) Zeynep Kopuzlu, Adres Yayınları, Ankara.
- İNÇİOĞLU, Nihal Kara. (2000), "Türkiye'de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları", Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, (Der.) Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, ss.205-215.
- İNÖNÜ, İsmet. (1998), İsmet İnönü'nün Hatıraları, Cumhuriyet'in İlk Yılları I (1923-1938), Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul.
- İNÖNÜ, İsmet. (2001), Defterler (1919-1973), C.I, (Haz.) Ahmet Demirel, YKY, İstanbul.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri. (t.y.), Politikada 45 Yıl, Bilgi Yayınevi, y.y.
- KARPAT, Kemal H. (1996), Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, Afa Yayınları, İstanbul.
- KEYDER, Çağlar. (1998), "Türkiye Demokrasininin Ekonomi Politikası", Geçiş Sürecinde Türkiye, (Der.) İrvin Cemil Schick, Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, ss.38-75.
- KİLİ, Suna. (1998), Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- KOÇAK, Cemil. (1997), "Siyasal Tarih (1923-1950)", Çağdaş Türkiye (1908-1980), C.4, (Ed.) Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, ss.85-173.
- KOÇAK, Cemil. (2006), Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası, İletişim Yayınları, İstanbul.
- LİNZ, J. Juan. (1984), Totaliter ve Otoriter Rejimler, (Çev.) Ergun Özbudun, S Yayınları, Ankara.
- OKYAR, Ali Fethi. (1987), Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi?, y.y. İstanbul.
- OKYAR, O., SEYİTDANLIOĞLU, M. (1999), Fethi Okyar'ın Anıları, Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ÖZ, Esat. (1996), Otoriterizm ve Siyaset, Türkiye'de Tek-Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945), Yetkin Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, E., ATILGAN, G. (2012), "Siyasal Partiler", Siyaset Bilimi, (Der.) Gökhan Atılğan, Attila Aytekin, Yordam Yayınları, İstanbul, ss.207-219.
- SOYAK, Hasan Rıza. (2005), Atatürk'ten Hatıralar, YKY, İstanbul.
- TEKELİ, İ., İLKİN, S. (1983), 1929 Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- TİMUR, Taner. (1997), Türk Devrimi ve Sonrası, İmge Kitabevi, Ankara.
- TUNÇAY, Mete. (1999), Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara.
- YETKİN, Çetin. (2004), S.C.F. Olayı, Otopsi Yayınları, İstanbul.
- ZÜRCHER, Erik Jan. (1993), Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul.